

SOCIÁLNÍ ORGANIZACE MODERNÍHO ZULULANDU⁴⁸¹

MAX GLUCKMAN⁴⁸²

Z ANGLICKÉHO ORIGINÁLU PŘELOŽILI MARIE FOUSKOVÁ
A MAREK JAKOUBEK⁴⁸³

Úvod

| 539

Jihoafrická unie je stát obývaný 2 003 512 bělochů, 6 597 241 Afričanů a rozličnými dalšími skupinami „barevných“.⁴⁸⁴ Tyto skupiny tvoří homogenní společnost, neboť Unie je zásadním způsobem konstituována svým rozdělením do rasových skupin, které mají odlišný status. Sociální systém Unie tedy z velké části sestává ze vzájemně provázaných vztahů jak mezi rasovými skupinami, tak i v jejich rámci.

V tomto eseji se zabývám vztahy mezi bělochy a Afričany v severním Zululandu, kde jsem pracoval šestnáct měsíců od roku 1936 do roku

⁴⁸¹ Max Gluckman ([1958] 1971). „The Social Organization of Modern Zululand,” in: M. Gluckman, *Analysis of a Social in Modern Zululand*, Manchester University Press, str. 1–27; (původně publikováno jako M. Gluckman [1940]. *Analysis of a Social Situation in Modern Zululand, Part I*, *Bantu Studies* 14: 1–30).

⁴⁸² Úvodní poznámka k druhému vydání (20. srpen 1968): Tématy zpracovávanými v tomto textu se zabývají následující práce (Pozn. redakce: chybné údaje byly opraveny editorem tohoto sborníku.):

1. Gluckman, M. 1969. „Urbanism, Ruralism and Tribalism in South and Central Africa,” in V. W. Turner (ed.). *Profiles of Change: The Impact of Colonialism on Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 127–166.

2. Gluckman, M. 1969. „The Tribal Areas in South and Central Africa,” in L. Kuper a M. G. Smith (eds.). *Pluralism in Africa*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, str. 373–409.

3. Gluckman, M. 1968. „Inter-hierarchical Roles: Professional and Party Ethics in South and Central Africa,” in M. Swartz (ed.). *Local-Level Politics: Social and Cultural Perspectives*. Chicago, Aldine Press, str. 60–93.

4. Gluckman, M. (v tisku). *The Rise of the Zulu Empire*, podrobné dějiny Zululandu od konce 15. století do roku 1840 (Vyšlo 1960 in: *Scientific American*, vol. 202, issue 4, str. 157–168, pozn. překl.).

⁴⁸³ Za cenné rady (nejen) k převodu textu do češtiny by překladatelé na tomto místě rádi vyjádřili dík prof. Josefu Kandertovi.

⁴⁸⁴ Šlo o 767 984 Euroafričanů a Euroasiátů; 219 928 Asiátů. Údaje ze sčítání lidu z roku 1996, předkřesťanský národ UG 50/1996

1938.⁴⁸⁵ Zhruba dvě pětiny Afričanů v Unii žijí v oblastech, které jsou pro ně vymezeny a které se nacházejí po celé Unii. V těchto rezervacích žijí jen určité kategorie Evropanů (úředníci, techničtí vedoucí, misio-náři, obchodníci, náboráři). Afričtí muži z těchto rezervací migrují na krátkou dobu za prací pro bílé farmáře, průmyslníky a majitele domů a pak se vrací zpátky domů. Domorodá komunita v každé rezervaci má úzké ekonomické, politické a jiné vazby k ostatní společnosti. Struktu-rální problémy v jakékoli rezervaci tedy z velké části sestávají z analýzy toho, jak a do jaké míry je daná rezervace provázána se sociálním systé-mem Unie, jaké jsou v rámci rezervace vztahy mezi bělochy a Afričany, jak jsou tyto vztahy ovlivňovány strukturami obou těchto skupin a jak naopak samy tyto struktury ovlivňují.

V severním Zululandu jsem studoval jednu teritoriální sekci soci-álního systému Unie a sledoval jsem její vztahy s celkovým systémem, nicméně dominantní vzorec těchto vztahů pravděpodobně připomíná jakoukoli jinou rezervaci v Unii.⁴⁸⁶ Rovněž bude pravděpodobně analo-gický s jinými obdobnými oblastmi v heterogenních státech, v nichž so-ciálně inferiorní skupiny (rasové, politické i ekonomické) žijí odděleně od dominantních skupin, ale jsou s nimi provázány vzájemnými vztahy. Nepojímám tento esej jako komparativní studii, všímám si však širšího kontextu problémů, jimiž se zabývám.

Jako výchozí bod své analýzy uvádím popis série událostí tak, jak jsem je zaznamenal v průběhu jediného dne. Sociální situace pro antro-pologa představují značnou část výchozího materiálu. Jsou to události, které pozoruje a z nichž samotných a z jejichž vzájemných vztahů v kon-krétní společnosti abstrahuje sociální strukturu, vztahy, instituce dané společnosti apod. Vůči nim a vůči novým situacím musí ověřovat plat-nost svých generalizací. Jelikož jsem k sociologickým problémům mo-derní Afriky dosud nepřistupoval z hlediska studia toho, čemu se říká

⁴⁸⁵ Financováno Národním úřadem pro vzdělávání a sociální výzkum při mi-nisterstvu školství Jihoafrické unie (Carnegie Fund) (*National Bureau of Educa-tion and Social Research of the Union Department of Education – Carnegie Fund*); za udělení tohoto grantu bych na tomto místě rád poděkoval. Pracoval jsem v okre-sech Nongoma, Mahlabatini, Hlabisa, Ulombo, Ingwavuma, Ngotshe a Vryheid. Na moji práci dohlížela a podněcovala ji Dr. A. W. Hoernléová, a to v míře, za niž jí nemohu dostatečně poděkovat.

⁴⁸⁶ Měl bych zde poznamenat, že výzkumy, které provedla paní Hilda Kuperová ve Svazijsku, sousední oblasti pod britským protektorátem, ukazují mnoho ta-kových podobností. S vděčností zde poukazuji na svůj dluh paní Kuperové, s níž jsem o našich výsledcích podrobně diskutoval. Nemohu zde bod za bodem vyjme-novat, za co vše jí vděčím. První pracovní verzi tohoto článku kriticky pročetli pan Godfrey Wilson, paní A. W. Hoernléová a profesor Isaac Schanera

„kulturní kontakt“, předkládám tento podrobný materiál, na jehož zá-kladě může být můj přístup posuzován.⁴⁸⁷ Záměrně jsem ze svých terén-ních záznamů vybral tyto konkrétní události, protože výborně ilustrují mé ústřední teze; stejně tak jsem ale mohl vybrat mnoho jiných událostí nebo citovat každodenní události v životě moderního Zululandu. Aby mohl čtenář lépe ocenit přesvědčivost mé argumentace, popisují tyto události tak, jak jsem je zaznamenal, místo toho, abych do svého popisu vkládal podobu dotyčné situace tak, jak jsem ji znal z celé struktury mo-derního Zululandu.

Sociální situace

V roce 1938 jsem bydlel v usedlosti Matolany Ndwandweho, zástupce náčelníka,⁴⁸⁸ třináct mil od sídla evropského smírčího soudu a vesnice Nongomy a dvě míle od obchodu v Mapopomě. Sedmého ledna jsem se vzbudil za rozbřesku a společně s Matolanou a svým sluhou Richardem Ntombelem, který bydlel v usedlosti vzdálené zhruba půl míle, jsme se připravovali na odjezd do Nongomy, abychom se ráno zúčastnili slavnostního otevření mostu v sousedním okrese Mahlabatini a odpoledne jednání u nongolomského okresního smírčího soudu. Richard, křesťan bydlící společně se třemi bratry, vyznávajícími původní domorodé nábo-ženství, přišel oblečený ve svých nejlepších evropských šatech. Je Mato-lanovým „synem“, protože matka jeho otce byla sestrou Matolanova otce, a připravil Matolanovi oděv pro oficiální příležitosti – khaki uniformu, jezdecké kalhoty a vysoké boty s koženými návleky. Když už jsme byli na odjezdu, zdržel nás příchod uniformovaného vládního zuluského poli-cisty, který vedl jízdní kolo a vězně s pouty na rukou. Vězeň byl v našem okrese cizí a jinde byl také obviněn z krádeže ovcí. Policista a vězeň nás pozdravili a my jsme zase policistovi, který je členem vedlejší linie zu-luské královské rodiny, složili poklonu náležející *umtwanovi* (hlavě šlech-tického rodu). Policista pak podal Matolanovi zprávu, jak za pomoci jed-noho z Matolanových soukromých policistů ⁴⁸⁹ vězně zatkl. Matolana

⁴⁸⁷ Tento postup samozřejmě hojně používali i jiní antropologové, viz pozn. 505.

⁴⁸⁸ Je zástupcem zuluského krále (který byl tehdy z právního hlediska pouze náčelníkem malého kmene Usuthu) v podokrsku Kwadabazi (Mapopoma); jeho pozice je uznávána vládou a má právo soudit civilní spory. Jeho rozhodnutí, poté co budou zaznamenána na smírčím soudu, budou v případě nutnosti prosazo-vána vládním soudním doručovatelem. Je jedním z nejdůležitějších rádců krále.

⁴⁸⁹ Soukromí policisté jsou jmenováni Matolanou se souhlasem smírčího soudce a zuluského krále. Jako odměnu dostávají malou část soudních poplatků

vězni vyčinil a řekl, že v okrese nebude trpět žádné *izigebengu* (darebáky), pak se obrátil na policistu a kritizoval vládu, která od něj a jeho soukromých policistů očekává, že budou pomáhat při zatýkání nebezpečných osob, ale nic jim za tuto práci neplatí, a kdyby při tom byli zabiti, neodškodnila by jejich děti a rodiny. Pak poukázal na to, že on, který pro vládu pracuje mnoho hodin a dohlíží na dodržování zákona, nemá žádný plat, a že má docela chuť svoji práci přestat dělat a vrátit se zpátky do dolů, kde si v minulosti jako předák vydělával deset liber za měsíc.

Policista si odvedl vězně. My jsme se v mém autě vydali na cestu do Nongomy a po cestě jsme vyzvedli starého muže, který je představeným své malé křesťanské sekty s kostelní budovou ve vlastní usedlosti. Považuje se za nejvyššího představitele své církve, ale lidé o jeho sboru, který vláda neuznává, hovoří jako o části zionistů⁴⁹⁰, početné odštěpenecké domorodé církve⁴⁹¹. Jel do Nongomy, aby se zúčastnil odpoledního jednání jako zástupce z okresu Mapopoma, kteroužto roli hraje vždy, zčásti kvůli svému věku a zčásti proto, že je hlavou jedné z místních příbuzenských skupin. Těchto jednání se může zúčastnit a hovořit na nich každý, existují však uznávání zástupci malých okresů. V hotelu v Nongomě jsme se rozdělili, tři Zuluové šli sníst do kuchyně na mé útraty a já jsem se šel vykoupat a pak nasnídat. Seděl jsem u stolu s L. W. Rossiterem, vládním veterinárním úředníkem pro pět okresů severního Zululandu.⁴⁹² Hovořili jsme o stavu silnic a o místních domorodých trzích s dobyt看. Také měl namířeno na otevření mostu, neboť k němu měl, stejně jako já, osobní vazbu. Most byl totiž postaven pod vedením J. Lentzera ze stavebního oddělení ministerstva pro domorodé záležitosti, který byl naším blízkým přítelem a bývalým spolužákem. Veterinární úředník nám nabídl, že nás, tj. Matolanu, Richarda a mne, k mostu svezve ve svém autě; s sebou měl jen jednoho ze svých domorodých zaměstnanců. S Matolanou i Richardem se už dříve sprátelil díky známosti se mnou. Šel jsem do kuchyně, abych jim řekl, že pojedeme s veterinárním úředníkem, a na chvíli jsem se tam zdržel a povídal si s nimi a se zuluským hotelovým personálem. Když jsme vyšli ven a setkali se s veterinárním úředníkem, pozdravili se navzájem, zdvořile se dotázali na vzájemné zdraví a Matolana měl několi stížností (jimiž je mezi úředníky proslulý) ohledně ošetřování dobytka dezinfekčními prostředky proti klíšťatům. Většina těchto

⁴⁹⁰ Zionisté – odnož Křesťanské katolické apoštolské církve založené Johnem Alexanderem Dowiem v Zionu ve státě Illinois, jejíž misionáři působí v jižní Africe od počátku 20. století (pozn. překl.).

⁴⁹¹ Působí v Zululandu, Natalu, Svazijsku a jinde v Unii.

⁴⁹² Je úředníkem ministerstva zemědělství, nikoli ministerstva pro domorodé záležitosti, a je na úřednících z ministerstva pro domorodé záležitosti nezávislý.

stížností byla z odborného hlediska nepodložená. Veterinární úředník a já jsme se posadili na přední sedadla vozu a tři Zuluové si sedli do zadu.⁴⁹³

Slavnostní otevření mostu bylo významnou událostí proto, že to byl první most postavený v Zululandu ministerstvem pro domorodé záležitosti v rámci nové politiky rozvoje domorodých oblastí. Měl ho otevřít Harry James Camp Lugg, hlavní komisař pro domorodé záležitosti v Zululandu a Natalu.⁴⁹⁴ Most vede přes řeku Černá Umfolosi u brodu v Malungwaně, v soudním okrese Mahlabatini, na vedlejší silnici vedoucí ke švédské misijní nemocnici v Ceze, pět mil proti proudu od místa, kde řeku kříží na betonovém zvýšeném brodu hlavní silnice z Durbanu do Nongomy. Za silných dešťů Černá Umfolosi prudce stoupá (někdy až o dvacet stop) a nelze se přes ni dostat. Hlavním účelem mostu, který je posazený poměrně nízko (pět stop), je umožnit smírčímu soudci z Mahlabatini, aby mohl i za mírného zvýšení hladiny řeky komunikovat s tou částí svého okresu, která leží za řekou. Most také umožňuje přístup do nemocnice v Ceze, která se mezi Zuluy těší vynikajícímu renomé v oblasti v porodnictví; ženy často cestují až sedmdesát mil, aby tam mohly porodit.

Jeli jsme dál a v zuluštině hovořili o různých místech, kolem nichž jsme projížděli. Z naší konverzace stálo za zaznamenání pouze to, že se veterinární úředník zeptal Matolany, jaký je podle zuluského práva trest za cizoložství, jelikož byl jeden z jeho zuluských zaměstnanců stíhán policií za to, že žil s manželkou jiného muže, ačkoli nevěděl, že je vdaná. Na křižovatku, kde odbočuje silnice do Cezy, postavil smírčí soudce z Mahlabatini Zulua v tradičním válečnickém oděvu, aby návštěvníkům ukazoval cestu. Na odbočce do Cezy jsme předjeli auto náčelníka Mshiyeniho, regenta zuluského královského domu, který jel ze svého domova v Nongomě k mostu. Zuluové v našem autě mu složili královskou poklonu a my jsme ho pozdravili. Jeho auto řídil řidič a byl doprovázen ozbrojeným a uniformovaným pobočníkem a ještě jedním členem svého dvora.

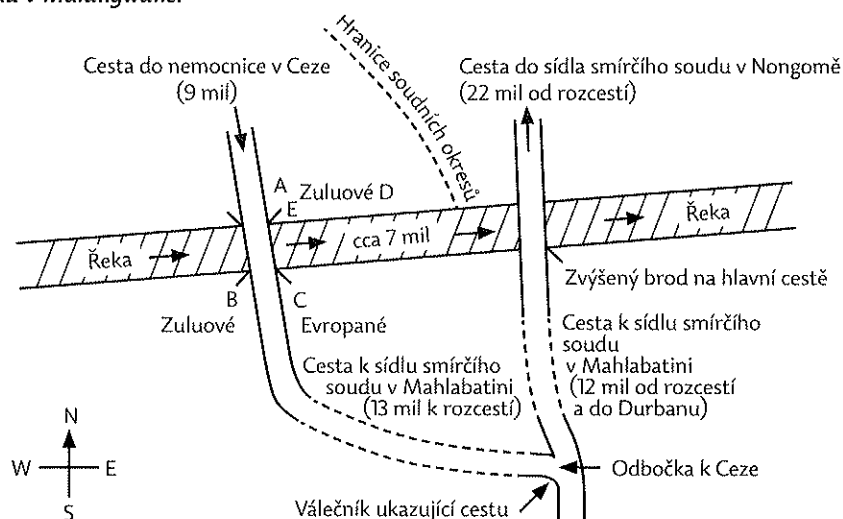
Most leží u brodu mezi poměrně příkrými břehy. Když jsme dorazili, byl na obou březích shromážděn velký počet Zuluů (v nákresu označení A a B); na jižním břehu u silnice (označeno C) stál přístřešek, kde byla většina Evropanů. Přišli na pozvání místního smírčího soudce a byli

⁴⁹³ Veterinární úředník se narodil ve Svazijsku, mluví rychlou a poměrně lamanou zuluštinou se silným sklonem k svazijské výslovnosti.

⁴⁹⁴ K jeho statusu viz Howard Rogers (1933). V čele ministerstva pro domorodé záležitosti v Zululandu a Natalu stojí za sekretářem pro domorodé záležitosti. Jeho podřízenými jsou komisaři pro domorodé záležitosti (kteří jsou také smírčími soudci) v každém z okresů, na něž jsou Zululand a Natalum rozděleny.

mezi nimi zaměstnanci mahlabatinské kanceláře, nongomský smírčí soudce, zastupující smírčí soudce a soudní doručovatel, okresní lékař, misionáři a zaměstnanci nemocnice, obchodníci a náboráři, policejní důstojníci, vedoucí odborní pracovníci a několik Evropanů, kteří měli na místním okrese zájem, mezi nimi C. Adams, který je dražebníkem na trzích s dobytčím v okresech Nongoma a Hlabisa. Řadu z nich doprovázely jejich manželky. Hlavní komisař pro domorodé záležitosti a Lentzer dorazili později, stejně jako zástupce odboru silniční dopravy provincie Natal. Mezi přítomnými Zuluy byli místní náčelníci a jejich zástupci, muži, kteří postavili most, vládní policisté, domorodý úředník z mahlabatinského smírčího soudu, Gilbert Mkhize a Zuluové z okolí. Celkem tam bylo zhruba dvacet čtyři Evropanů a čtyři sta Zuluů.

MAPA 1: Schematické znázornění situace u mostu přes řeku Černá Umfolosi u brodu v Malungwaně.

Zdroj: Autorovo zpracování.

Na obou koncích mostu byly vztyčeny slavobrány z větví a na jižním konci mostu byla natažena páska, kterou měl hlavní komisař pro domorodé záležitosti protrhnout svým automobilem. U této slavobrány stál na stráž Zulu ve válečnickém oděvu. Protože byl tento strážce místním *indunou*,⁴⁹⁵ hlavní veterinární úředník si s ním pohovořil o tom, jak se vede v místní dezinsekční stanici pro dobytek, a potom mi ho předsta-

⁴⁹⁵ Tj. nižším politickým úředníkem. Používám tento termín tak, jak je používán ve vládní legislativě a jak je akceptován jako termín v jižní Africe. Uvádí ho Oxfordský slovník angličtiny.

vil, abych mu mohl říci o své práci a požádat ho o pomoc. Hlavní veterinární úředník a já jsme se zdrželi v rozhovoru s různými Evropany, zatímco naši Zuluové se připojili k ostatním Zuluům. Matolana byl přivítán s úctou náležející důležitému poradci regenta. Když regent dorazil, připojil se ke svým poddaným, kteří mu složili tradiční poklonu, a rychle se kolem něj vytvořil malý dvůr složený z důležitých osob. Další dorazil hlavní komisař pro domorodé záležitosti, pozdravil Mshiyeniho a Matolanu, vyptal se na Matolanovu dnu, a jak jsem vyrozuměl, rozebíral s nimi nějaké zuluské záležitosti. Pak obcházel a zdravil Evropany. Otevření mostu bylo pozdrženo kvůli Lentzerovi, který měl zpoždění.

Zhruba v 11:30 dopoledne se skupina Zuluů, kteří postavili most, shromáždila na jeho severním konci. Neměli na sobě kompletní tradiční válečnický oděv, ale měli hole a štíty. Význační Zuluové byli téměř všichni oblečení v evropských jezdeckých šatech, ačkoli král měl společenský oblek. Obyčejní lidé na sobě měli nesourodou směsici evropských a zuluských oděvů.⁴⁹⁶ Skupina ozbrojených válečníků se vydala na pochod přes most a zastavila se před páskou na jeho jižním konci. Hlavnímu komisaři pro domorodé záležitosti složili zuluskou královskou poklonu, *bayete*, pak se otočili k regentovi a složili poklonu jemu. Oba na tento pozdrav odpověděli pokynutím pravicí. Muži začali zpívat *ihubo* (klanovou píseň) klanu Butelezi (klan místního náčelníka, který je hlavním rádcem zuluského regenta), ale regent jim rozkázal zmlknout. Cereмонie nyní začala zpěvem anglické náboženské písně pod vedením misionáře ze švédské misijní nemocnice v Ceze. Všichni Zuluové, včetně vyznavačů kmenového náboženství, se postavili a sejmuli pokrývky hlavy. Pan Phipson, smírčí soudce z Mahlabatini, pak pronesl řeč v angličtině, kterou větu po větě překládal do zuluštiny jeho zuluský úředník Mkhize.⁴⁹⁷ Všechny přivítal a obzvláště poděkoval Zuluům, že se účastní otevření mostu, blahopřál inženýrům a zuluským dělníkům, kteří na stavbě mostu pracovali, a zdůraznil, jakým bude most přínosem pro okres. Pak představil hlavního komisaře pro domorodé záležitosti. Komisař, který zná dobře zuluský jazyk a zvyky, promluvil – nejprve v angličtině k Evropanům, potom v zuluštině k Zuluům – na téma velkého významu mostu. Zdůraznil, že most je jen jedním příkladem toho, co všechno vláda dělá pro rozvoj zuluských kmenových rezervací. Zástupce

⁴⁹⁶ Křesťané nosili kompletní evropský oděv, pohané (vyznavači kmenového náboženství) většinou košile a občas i pláště a kožené opasky (*i beshu* = kožený opasek, pohan).

⁴⁹⁷ Tento ani ostatní proslovy nemohu detailně reprodukovat, protože jsem si o nich mohl zapsat poznámky až později během dne; zmiňuji se zde tedy jen o hlavních bodech.

odboru silniční dopravy provincie Natal promluvil pouze krátce a řekl, že jeho odbor se nikdy nedomníval, že nízko položený most vydrží záplavy na Černé Umfolosi, ačkoli byl tlačěn k tomu, aby takový most postavil. Blahopřál inženýrům z ministerstva pro domorodé záležitosti k tomuto mostu, který, ačkoli byl postaven s nízkými náklady, již vydržel záplavu převyšující jej o pět stop, a dodal, že odbor silniční dopravy provincie Natal se chystá postavit vysoko položený most na hlavní silnici.⁴⁹⁸ Dalším řečníkem byl Adams, starý obyvatel Zululandu, který hovořil v angličtině a v zuluštině, ale neřekl nic zvláště zajímavého. Poslední řeč pronesl regent Mshiyeni v zuluštině, a větu po větě ji do angličtiny překládal Mkhize. Mshiyeni poděkoval vládě za práci, kterou odvádí v Zululandu. Řekl, že most jím umožní překročit řeku za povodní a poskytne jejich manželkám volný přístup do Cezy, aby tam mohly porodit děti. Apeloval však na vládu, aby nezapomněla na hlavní silnici, kde mu řeka často bránila v cestě, a žádal, aby na ní postavila most. Oznámil, že vláda daruje lidem kus dobytka a že mu hlavní komisař pro domorodé záležitosti sdělil, ať rozlije žluč u sloupů mostu podle zuluského zvyku,⁴⁹⁹ aby jejich děti most překročily šťastně a bezpečně. Zuluové se potom zasmáli a zatleskali. Regent skončil a Zuluové, kteří následovali příkladu Evropanů a ostatním řečníkům tleskali, mu složili královskou poklonu. Hlavní komisař nasedl do auta a veden válečníky zpívajícími *ihubo* klanu Butelezi přešel most; za ním jely v náhodném pořadí automobily dalších Evropanů a regenta. Regent pobídl Zuluy ke třem oslavným pokřikům (zulusky *hule*). Automobily se na druhém břehu otočily a vrátily se zpět, stále vedeny válečníky. Během jízdy je zastavoval evropský úředník smírčího soudu, který je chtěl fotografovat. Všichni přítomní Zuluové zpívali *ihubo* klanu Butelezi.

Evropané šli pod přístřešek a dali si čaj a zákusky. Jedna misionářka odnesla šálek čaje a několik zákusků ven regentovi. Evropané v přístřešku hovořili o současném Zululandu a o obecných záležitostech; tuto konverzaci jsem nesledoval, jelikož jsem šel na severní břeh, kde se shromažďovali Zuluové. Místní Zuluové darovali regentovi tři zvířata, která regent a jeho pobočník za velkého jásotu zastřelili na severním břehu řeky, spolu se zvířetem věnovaným vládou. Regent nařídil Matolanovi, aby vybral muže, kteří zvířata stáhnou a rozčtvrtí, aby bylo možné maso rozdat. Regent se se svými lidmi usadil v blízkém háji (viz náčrtek, D), kde hovořili a popíjeli zuluské pivo, které pro regenta při-

⁴⁹⁸ Hlavní silnice i mosty na nich jsou pod správou provincie, vedlejší silnice v domorodých teritoriích spadají pod správu unijního ministerstva pro domorodé záležitosti.

⁴⁹⁹ Mshiyeni je křesťan.

nesli v hojném množství. Regent poslal skupinu dívek, aby hlavnímu komisaři pro domorodé záležitosti odnesly čtyři hrnce piva. Komisař se z jednoho hrnce napil a nechal si jej, dívkám pak řekl, aby se napily z těch ostatních a rozdali je lidem,⁵⁰⁰ což je správný postup podle zuluské etikety.

Hlavní komisař pro domorodé záležitosti a téměř všichni Evropané odešli. Většina Zuluů se shromáždila na severním břehu řeky. Rozdělili se zhruba do tří skupin. Regent se svými vlastními a místními *induny* se usadil v háji (náčrtek, D). Seděli společně, zatímco obyčejní lidé se usadili opodál. Pili pivo a hovořili a čekali na maso. Kousek nad řekou u místa A (viz náčrtek) pod Matolanovým dohledem skupinky mužů rychle čtvrtily zvířata, dělaly velký hluk, povídaly si a pokřikovaly. Hlavní veterinární úředník, Lentzer a evropský okresní zemědělský úředník je sledovali. Za nimi, výše na břehu, švédský misionář shromáždil a seřadil skupinku křesťanů, kteří pod jeho vedením zpívali křesťanské náboženské písně. Všiml jsem si mezi nimi rovněž několika vyznavačů kmenového náboženství. Lentzer přiměl dva válečníky, aby mu po boku zapózovali na fotografii jeho mostu. Zpěv, klábosení, hovor a vaření masa pokračovaly až do našeho odchodu. Chodil jsem od skupiny ke skupině, kromě zpěváků křesťanských písní, ale většinu času jsem hovořil s Matolanou a Matolem, náčelníkem Butelezi, s nímž jsem se ten den seznámil. Matolana musel zůstat u mostu po boku regenta a my jsme se domluvili, že ho regent přiveze na jednání v Nongomě. Odjeli jsme společně s Richardem a zaměstnancem veterinárního úředníka. Shromáždění u mostu mělo trvat celý den.

V Nongomě jsme se naobědvali, opět odděleně od Zuluů, a zvláště jsme šli také na jednání smírčího soudu. Přítomno bylo zhruba 200 až 300 Zuluů, náčelníků, *indunů* i obyčejných lidí. Začátek jednání byl na nějakou dobu odložen, jelikož Mshiyeni ještě nedorazil, ale nakonec soudce jednání zahájil bez něj. Po obecné rozpravě o různých záležitostech v okrese (prodej dobytka, kobyly, dobří chovná býci)⁵⁰¹ byli členové dvou kmenů posláni ven. Okres obývají tři kmeny: 1. Usuthu, kmen královského domu, kteří jsou osobními stoupenci zuluského krále (dnes regenta) a spadají pouze pod jeho jurisdikci, ačkoli regentovu autoritu uznává téměř každý kmen v Zululandu a Natalu; 2. Amateni, kterým vládne jeden z králových klasifikačních otců, a který je jedním z královských kmenů; a 3. Mandlakazi, kterému vládne náčelník z vedlejší větve

⁵⁰⁰ Toto jsem sledoval přes řeku.

⁵⁰¹ Tato jednání se konají alespoň jednou za čtvrt roku a úředníci, náčelníci a lidé tam hovoří o všech záležitostech ovlivňujících okres. Pokud je to nutné, svolávají se zvláštní schůze.

zuluského královského domu a který se oddělil během občanských válek, jež následovaly anglo-zuluskou válku let 1879–1880. Členové tohoto kmene zůstali na schůzi, neboť smírčí soudce s nimi chtěl hovořit o potyčkách, které se odehrávaly mezi dvěma skupinami v rámci jejich kmene. Náčelník Amateniů a jeho hlavní *induna* mohli zůstat (Mshiyeni, náčelník kmene Usuthu, ještě nedorazil), ale soudce nechtěl, aby jej obyčejní lidé z ostatních kmenů slyšeli, jak kritizuje kmen Mandlakazi.⁵⁰² Přednesl dlouhý proslov, v němž jim vyčetl, že ničí usedlost Zibebu (*umzi ka Zibebu*, tj. kmen velkého *umtwany* Zibebu), a ostře je pokáral za to, že se sami dostali do situace, kdy museli prodat dobytek, aby zaplatili soudní pokuty, místo toho, aby nakrmili a oblékli svoje manželky a děti a poskytli jim vzdělání.⁵⁰³ Zatímco hovořil, vstoupil Mshiyeni, doprovázený Matolanou, a všichni Mandlakaziové povstali, aby ho pozdravili, čímž přerušili soudcovu řeč. Mshiyeni se omluvil, že přišel pozdě, a usadil se vedle ostatních náčelníků. Poté, co soudce ještě nějakou dobu hovořil v podobném duchu, vyzval k promluvě náčelníka Mandlakaziů. Ten pokáral své *induny* a *umtwany* svářících se částí kmene a potom se posadil. Následně promluvili různí *indunové*, kteří obhajovali sebe a vinili ostatní. Jeden z nich, muž, který se podle ostatních Zuluů snaží ve třít do soudcovy přízně, aby si zajistil politický postup, věnoval svou řeč chvále soudcovy moudrosti a laskavosti. Jeden *umtwana* domu Mandlakazi, který je členem jedné ze znesvářených skupin a zároveň vládním policistou, si stěžoval, že druhé skupině v potyčkách pomáhali členové kmene Usuthu, kteří žijí poblíž pod Matolanovým vedením. Nakonec promluvil Mshiyeni. Provedl přísný křížový výslech *indunů* a řekl jim, že je jejich povinností zjistit, kdo potyčky začal, uvěznit tyto osoby a nedopustit, aby vinu nesli všichni, kteří se bitek zúčastnili. Nabádal Mandlakazie, aby neničili „dům Zibebu“, a řekl, že jestli *indunové* nejsou schopni starat se o zemi lépe, měli by být zbaveni svých pozic. Obvinění, že se bitek zúčastnili jeho lidé, popřel.⁵⁰⁴ Smírčí soudce vyjádřil souhlas se vším, co regent řekl, a rozpustil jednání.

Analýza sociální situace

Výše jsem předložil typickou ukázkou svých terénních poznámek. Skládá se z několika událostí, které spojovala má přítomnost jakožto pozorovatele, ale které se odehrály v různých částech severního Zululandu a zahr-

⁵⁰² To mi řekl soukromě.

⁵⁰³ Dotyčný spor vznikl kvůli nějaké drobné urážce.

⁵⁰⁴ Později zakázal svým lidem, aby navštěvovali mandlakazijské svatby, kde potyčky začaly, a rovněž vydal zákon, který zakazoval tance s holemi, aby v případě rvačky nedošlo k vážnému zranění.

novaly různé skupiny osob. Pomocí těchto situací a tím, že je budu srovnávat s jinými situacemi, které jsem nepopsal, se pokusím vystihnout sociální strukturu moderního Zululandu. Tyto situace označuji jako situace sociální, jelikož je analyzuji v jejich vztahu s jinými situacemi v sociálním systému Zululandu.

Všechny události, které se týkají lidských bytostí, jsou socializovány, od deště a zemětřesení po porod a smrt, přijímání potravy a vyměšování. Člověk je pro svou společnost mrtev, pokud jsou za něj provedeny pohřební obřady. Iniciace učiní z mladíka v očích společnosti muže, bez ohledu na jeho fyzický věk. Události týkající se lidských bytostí studuje mnoho vědních oborů. Například požívání potravy je předmětem fyziologické, psychologické a sociologické analýzy. Analyzujeme-li je ve vztahu k vyměšování, krevnímu oběhu atd., je požívání potravy fyziologickou situací, ve vztahu k lidské osobnosti je situací psychologickou, ve vztahu k systémům produkce a distribuce v rámci komunity, k jejím sociálním uskupením, k jejím tabu a náboženským hodnotám, je požívání potravy situací sociologickou. Tam, kde je událost studována jako předmět sociologie, je tedy vhodné o ní hovořit jako o situaci sociální. Sociální situací se tak rozumí jednání, které při nějaké příležitosti vykazují členové nějakého společenství. Toto jednání je analyzováno a srovnáno s jejich jednáním při jiných příležitostech tak, že analýza odkrývá skrytý systém vztahů mezi sociální strukturou daného společenství, jednotlivými částmi této struktury, okolním fyzickým prostředím a fyziologickým životem členů tohoto společenství.⁵⁰⁵

Na začátku musím poznamenat, že výše popsaná ústřední situace se v takové konkrétní podobě odehrála v Zululandu poprvé.⁵⁰⁶ To, že Zuluoové a Evropané mohli na slavnostním otevření mostu spolupracovat, ukazuje, že dohromady tvoří společenství se specifickými mody vzájemného chování. Pouze budeme-li trvat na tomto bodě, můžeme pochopit jednání lidí, které jsem popsal. Upozorňuji na to výslovně, přestože se to může zdát zbytečné, protože tuto pozici nedávno kritizoval Bronislaw Malinowski ve svém úvodu ke sbírce teoretických esejů sedmi terénních výzkumníků na téma „kulturního kontaktu“. Malinowski útočí na Isaaca Schaperu a Meyera Fortese za to, že zaujali přístup, k němuž můj

⁵⁰⁵ K sociologickému významu sociálních situací viz Meyer Fortes (1937: 131n.) a obzvláště Edward E. Evans-Pritchard (1937 a 1940). Srov. také Bronislaw Malinowski (1922).

⁵⁰⁶ Nicméně se podobala otvírání mostů atp. v evropských oblastech Unie

materiál přinutil i mne.⁵⁰⁷ Přínosu tohoto přístupu ke studiu sociální změny v Africe se budu věnovat ve druhé části tohoto článku, nyní chci pouze poznamenat, že předpoklad existence jediného africko-bělošského společenství v Zululandu musí být výchozím bodem mé analýzy. Na události u mostu v Malungwaně – který navrhli evropští inženýři a postavili zuluští dělníci, který bude používat evropský smírčí soudce vládnoucí nad Zuluy a zuluské ženy cestující do evropské nemocnice, který slavnostně otevřeli evropští úředníci a zuluský regent slavností, na níž byli přítomni nejen Evropané a Zuluové, ale také na způsoby jednání historicky odvozené z evropských a zuluských kultur – musí být nahlíženo ve vztahu k systému, který alespoň částečně sestává ze vztahů mezi Zuluy a Evropany. Tyto vztahy můžeme studovat jako sociální normy, což je zjevné v tom, jak Zuluové a běloši bez donucení vzájemně adaptují své chování. Proto mohu hovořit o „Zululandu“ a „obyvatelích Zululandu“, abych zahrnul bělochy i Zuluy, zatímco označení „Zuluové“ označuje pouze Afričany.

Bylo by možné popsat mnoho odlišných motivů a zájmů, které rozličné osoby k mostu v Malungwaně přivedly. Místní smírčí soudce a jeho zaměstnanci se slavnosti zúčastnili z povinnosti a zorganizovali ji, protože byli hrdí na přínos, kterým bude most pro okres. Hlavní komisař pro domorodé záležitosti (soudě podle jeho proslovu) souhlasil, že most otevře, aby zviditelnil rozvojovou politiku ministerstva pro domorodé záležitosti a aby ukázal, že na ní má osobní zájem. Nahlédneme-li do seznamu Evropanů přítomných na oslavě, uvidíme, že ti z okresu Mahlabatini se zúčastnili, protože měli na okrese či mostu pracovní či osobní zájem. V monotónním životě Evropanů v rezervaci je navíc každá událost vítaným zpestřením. Většina Evropanů také cítí jistou povinnost se

⁵⁰⁷ Bronisław Malinowski et al. (1938: passim). Domnívám se, že neschopnost uvědomit si teoretický význam této pozice oslabila, či dokonce zkreslila některé nedávné studie o sociální změně v Africe, ačkoli samozřejmě všichni dotyční autoři mnoho uvedených faktů rozpoznali. (Viz např. Hunterová [Hunter 1936] o kmeni Pondo v jižní Africe; Lucy P. Mairová [Mair 1934] o kmeni Ganda; Charles Kingsley Meek [1937] o kmeni Ibo.) Je překvapivé, že antropologové trpí omylem, jemuž se vyhnuli historikové (např. William Miller Macmillan a Johannes Stephanus Marais), ekonomové (např. S. H. Franke), psychologové (např. Ian Douglas MacCrone), či dokonce i některé vládní komise (např. Komise pro domorodou ekonomiku; viz Report of the Native Economic Commission, 1932). Malinowski však na jiném místě v tomtéž úvodu ukazuje, jaké absurdity vyplývají z toho, když badatel nepřijme právě tu pozici, kterou Malinowski z teoretického hlediska kritizuje: „Rád bych potkal etnografa, kterému by se podařilo rozebrat westernizovaného Afričana na jeho jednotlivé součástky“ (Malinowski 1938: xxii).

takových událostí zúčastnit. Poslední dva důvody pravděpodobně platily rovněž pro návštěvníky z Nongomy. Hlavního veterinárního úředníka a mne k mostu přivedlo pouto přátelství a také naše práce. Stojí za povšimnutí, že několik Evropanů s sebou přivedlo svoje manželky, což by za podobné situace udělalo pouze několik Zuluů – křesťanů (jako Mshiyeni).⁵⁰⁸ Co se týče Zuluů, tak regent, poctěný pozváním (které nebylo nutné), nepochybně přišel, aby ukázal svou prestiž a aby se setkal s některými svými lidmi, které jinak vidí jen zřídka. Zuluští úředníci a vládní policisté přišli z povinnosti a náčelník Matole a místní indunové přišli, protože se jednalo o významnou událost v jejich okrese. Zuluským dělníkům, kteří postavili most, bylo na slavnosti prokazováno obzvláštní uznání a mnoho místních Zuluů pravděpodobně přilákala hostina, vzrušení a regentova přítomnost.⁵⁰⁹ Viděli jsme, že Matolanu a Richarda k mostu přivedl jejich neobvyklý vztah ke mně; spolu se zuluskými zaměstnanci hlavního veterinárního úředníka byli jedinými Zuluy mimo regentovu družinu, kteří přijeli z větší vzdálenosti. Pro Zuluy se jednalo o mnohem lokálnější událost než pro Evropany. To poukazuje na větší mobilitu a vzájemnou komunikaci mezi Evropany, jejichž roztroušené skupinky v kmenové rezervaci sdílejí silný pocit sounáležitosti. Zatímco většina nongomských Evropanů o slavnostním otevření mostu věděla, jen málo nongomských Zuluů vůbec vědělo o tom, že byl nějaký most postaven. Místní smírčí soudce si přál udělat z dokončení mostu velkolepou událost, a proto pozval důležité Evropany a Zuluy a vyzval místní Zuluy, aby se daného dne dostavili. Tak v této slavnosti soustředil všechny výše uvedené zájmy.

Místní smírčí soudce také určil, jakou bude mít oslava podobu; inspiroval se při tom tradicemi podobných slavnostních událostí v evropských komunitách. Tam, kde to bylo možné, přidal zuluské prvky, aby Zuluům umožnil na slavnosti participovat, a pravděpodobně i proto, aby slavnosti dodal na exotice a vzrušení (např. cestu k mostu ukazoval zuluský válečník, nikoli policista). Podobně navrhl hlavní komisař pro domorodé záležitosti, aby byl most, poté co se zpívala křesťanská nábožná píseň, požehnán po zuluském způsobu. Tak byl hlavní vzorec oslavy jako takové (zuluští válečníci pochoduující přes most, křesťanská píseň, proslovy, protržení pásky, čajový dýchánek) určen tím, že oslavu organizoval úředník, který vycházel z evropské kultury, ale žil v úzkém kontaktu

⁵⁰⁸ Jediné přítomné zuluské ženy pocházely ze sousedství, ale Mshiyeniho na podobné oslavy často doprovází jeho manželka. Nikdy jsem neslyšel o náčelníkovi, který by vyznával domorodé náboženství a bral by na veřejná setkání svou manželku.

⁵⁰⁹ Tyto body jsem neověřoval dostatečně pečlivě.

s kulturou zuluskou. Smírčí soudce však měl moc to všechno realizovat pouze jakožto zástupce vlády a byla to také vláda, kdo dal most postavit. Kromě regenta mohla v Zululandu vytvořit událost obecného veřejného významu jak pro Zuluy, tak pro Evropany pouze vláda, a proto můžeme říci, že silou, která dala mnoha rozličným přítomným prvkům konkrétní strukturní formu, byla právě organizační moc vlády v okrese. Moc vlády dala také strukturní formu jednání v Nongomě. Na druhou stranu, když Mshiyeni svolal sjezd šesti tisíc Zuluů do města Vryheid, aby jednal o diskusích na prvním jednání Zastupitelské rady domorodého obyvatelstva v Unii (*Union Native Representative Council*), tak za organizaci tohoto sjezdu, realizovaného v rámci zděděného vzorce zululandské kultury, stála právě moc a individuální rozmar regenta, ačkoli na něm byli přítomni evropští úředníci, policisté a diváci a ačkoli se projednávané záležitosti většinou týkaly vztahů mezi Zuluy a Evropany. To znamená, že dnes jsou důležitými organizačními silami jak politická moc vlády, tak zuluského krále. Na „regentově“ sjezdu však byli přítomni evropští policisté, aby na něm v případě nutnosti pomohli udržet pořádek, ačkoli jich nebylo třeba. Oslavu u mostu regent ve skutečnosti „ukradl“ Evropanům (což dělá při podobných příležitostech často) a zorganizoval svoji vlastní slavnost.

Ačkoli smírčí soudce slavnost naplánoval a v rámci omezení jistými společenskými tradicemi disponoval mocí ji zorganizovat, stejně jako v reakci na místní podmínky zavést jisté inovace, tak utváření skupinek i mnohé aktivity samozřejmě naplánované nebyly. Dodatečné, neplánované strukturování událostí daného dne kopírovalo strukturu moderní zululandské společnosti. Mnoho událostí, které jsem zaznamenal, se odehrálo spontánně a nahodile (např. rozhovor mezi hlavním veterinárním úředníkem a *indunou* na stráži u mostu o ošetřování dobytka insekticidy, misionář organizující zpěv náboženských písní), ale snadno zapadlo do obecného vzorce, tak jako podobné situace zahrnující jednotlivce zapadají například do rámce svatebních oslav nebo pohřbu. Nejvýznamnější část situací tohoto dne – objevení se jistých společenských skupin, osobností a kulturních elementů a vzájemné vztahy mezi nimi – tak ukázala něco ze sociální struktury a institucí současného Zululandu.

Přítomní lidé se dělili do dvou skupin podle barvy pleti na Zuluy a Evropany a jejich přímé vztahy byly nejvíc poznamenány separací a odstupem. Jakožto skupiny se tito lidé shromažďovali na jiných místech a není možné, aby se navzájem setkali jako rovný s rovným. V Matolanově usedlosti jsem žil v úzkém kontaktu s jeho rodinou, ale v kulturním milieu nongomského hotelu jsme museli jíst odděleně: nemohl jsem jíst se Zuluy v kuchyni o nic víc, než oni mohli jíst se mnou v jídelně. Separace je ve vzorcích chování mezi Zuluy a Evropany vždy přítomna. Soci-

álně vynucovaná a přijímaná separace však může být i formou kontaktu, ba dokonce kooperace, a to dokonce i tehdy, je-li dovedena až k extrému vzájemného vyhýbání se, jak dokládá tichý obchod ve starověké západní Africe⁵¹⁰. Tato separace s sebou nese více než jen rozlišování, které je axiomaticky přítomné ve všech sociálních vztazích. Černý a bílý jsou dvě kategorie, které se nesmí smísit, tak jako indické kasty nebo kategorie žen a mužů v mnoha společnostech. Na druhou stranu, ačkoli se v rámci jejich sociálního vztahu syn liší od otce, stane se také jednou otcem. V Zululandu se černoch nikdy nemůže stát bělochem.⁵¹¹ Pro bělochy je udržování této separace dominantní hodnotou, která se projevuje v politice takzvané „segregace“ a „paralelního rozvoje“, což jsou termíny, které, jak ukazuje následující analýza, nemají žádný skutečný obsah.

Třebaže jsou však Zuluové a Evropané u mostu seskupeni do dvou skupin, jejich přítomnost naznačuje, že jsou sdružení v rámci oslavy události, na níž mají obě skupiny zájem. Přesto je ovšem jejich vzájemné chování těžkopádné a rozpačité způsobem, s nímž se u chování uvnitř těchto skupin nesetkáme. Jejich vzájemné vztahy jsou skutečně častěji poznamenány nepřátelstvím a konflikty, které vyšly během dne mírně na povrch a projevíly se např. v Matolanových stížnostech na ošetřování dobytka insekticidy a v existenci zuluské odštěpenecké církve.

Schizma mezi těmito dvěma rasovými skupinami je samo o sobě vzorcem jejich hlavní integrace do jediného společenství. Nejedná se o skupiny stejného statusu: Evropané jsou dominantní. Zuluové nemohou, s výjimkou domácích sluhů připravujících občerstvení, vstoupit na místo, kde se shromažďuje bělošská skupina, zatímco Evropané se mohli víceméně svobodně pohybovat mezi Zuluy, sledovat je a fotografovat je, ačkoli se k tomu odhodlali jen nemnozí. Dokonce i šálek čaje věnovaný regentovi jako projev uznání jeho královského statusu mu byl

⁵¹⁰ „Tichý obchod“ je obchodní praxe užívaná mezi dvěma skupinami, které nesdílejí společný komunikační kód. V typickém případě je tichý obchod realizován tak, že skupina A zanechá na určitém místě zboží, o čemž dá (akusticky, vizuálně...) vědět skupině B a vzdálí se. Skupina B se dostaví, prohlédne si nabízené zboží a v případě zájmu na místě zanechá produkty, které nabízí výměnou, načež místo opustí. Poté se dostaví skupina A a zboží nabízené na výměnu za své produkty buď přijme, nebo se opět vzdálí, čímž dá najevo, že hodnotu zboží zanechaného na místě skupinou B nepovažuje za ekvivalentní vlastní nabídce. Uvedený cyklus se může opakovat, přičemž skupina B může na výměnu nabízený sortiment měnit či obohacovat o nové předměty. Konec tichého obchodu nastane tehdy, když skupina A přijme soubor předmětů nabízený skupinou B a zanechá na místě vlastní zboží (pozn. překl.).

⁵¹¹ Vyskytly se, a možná se stále ještě vyskytují, případy bílých mužů, kteří se

přinesen přes silnici. Dominantní pozice Evropanů se projevuje, kdykoli se jednotlivci z daných dvou skupin setkají na základě společného zájmu, a ruší tak vzájemnou separaci, například když hlavní veterinární úředník hovořil o ošetřování dobytka insekticidy se dvěma *induny*, nebo se projevuje v tom, že regent oslovuje všechny Evropany, byť bez oficiální hodnosti, jako *nkosi* (náčelník), *nkosana* (malý náčelník, jedná-li se o mladíka) nebo *numzana* (významný člověk).

V rámci sociální struktury jihoafrické společnosti, jejíž je Zululand součástí, se mezi těmito dvěma skupinami činí rozdíl, přičemž pokud jde o sociálně definované způsoby jednání, můžeme v rámci těchto vzájemných vztahů vysledovat separaci, konflikt i kooperaci. Navíc se obě skupiny liší barvou pleti a rasou, jazykem, představami o světě, znalostmi, tradicemi i materiálním vlastnictvím. V rámci kooperace mezi těmito skupinami jsou tyto odlišnosti vyvažovány tradicemi vzájemné komunikace. Dvě sady otázek, které z uvedeného vyplývají, jsou sice vzájemně úzce provázány, do jisté míry je však možné je pojednat odděleně.

Fungování sociální struktury Zululandu je možné sledovat v politických, ekologických⁵¹² a jiných aktivitách. Z politického hlediska je zřejmé, že dominantní silou je bělošská vláda a náčelníci jsou, v jedné ze svých sociálních rolí, jejími podřízenými úředníky. Vláda disponuje konečnými sankcemi použití síly, pokutování a uvěznění, které mohou zastavit vnitřní sváry v rámci kmene Mandlakazi, ačkoli zástupce vlády, smírčí soudce, se snaží udržet mír prostřednictvím zuluských politických představitelů. Třebaže halasné přivítání, kterého se od Mandlakaziů dostalo Mshiyenimu, ukazuje, že uznávali jeho společenskou nadřazenost, byla to moc vlády, která mu umožnila, aby zasahoval do vnitřních záležitostí kmene, který se od jeho zuluského královského domu odštěpil.⁵¹³ Vláda je dnes ve všech politických záležitostech dominantním faktorem. Zuluští političtí úředníci jsou přitom důležitou součástí vládní soudní a administrativní mašinerie. Jejich povinností vůči vládě je udržovat pořádek, asistovat vládní policii, soudit drobné prohřešky, pomáhat při ošetřování dobytka insekticidy a při mnoha dalších rutinních záležitostech. Nemají však právo vynášet rozsudky v případech významných trestných činů a pouze vláda může stíhat zločince (jako např. onoho zloděje ovcí) přes hranice jednotlivých okresů. Důsledkem schiz-

⁵¹² Tento termín používám, abych pod něj zahrnul všechny aktivity přímo se vztahující k fyzickému prostředí – zemědělství, těžarství atd., nebo k lidské fyziologii – zdraví, smrt atd. Jak jsem již uvedl, všechny tyto zdroje a události jsou socializovány.

⁵¹³ Je vhodné zde poznamenat, že Mandlakaziům umožnil nezávislost na královském domě nastolil britská vláda v zuluské politice v letech 1878–1888.

matu mezi oběma rasovými skupinami je ovšem rozdílný vztah zuluských obyvatel k evropským a zuluským úředníkům. Zuluové u mostu složili královskou poklonu jak hlavnímu komisaři pro domorodé záležitosti, tak regentovi, ale zatímco komisař byl pozdraven třemi oslavnými pokřiky, přítomnost regenta a místních náčelníků vyžadovala zpěv zuluských kmenových písní. Komisař sem tam pohovořil s významnými Zuluy, které znal, Zuluové mu poslali pivo, ale on pil čaj s bělošskou skupinou. Regent seděl se Zuluy, pil s nimi pivo a hovořil s nimi ještě dlouho poté, co Evropané odešli. Vláda lidem darovala jedno zvíře, regent dostal od lidí darem pivo a tři zvířata, která mezi ně obratem rozdělil.

Vláda má nejen soudní a administrativní funkci, ale hraje také důležitou úlohu v ekologických aktivitách. I z informací, které máme před sebou, vidíme, že postavila most, který byl zaplacen z daní, které od Zuluů vybrala, zaměstnává okresní lékaře, zemědělské úředníky a inženýry, organizuje prodej dobytka i jeho ošetřování insekticidy a staví silnice. Do této oblasti vládních aktivit náčelníci a *indunové* nevstupují a nezasahují do ní tak jednoduše jako do administrativní a soudní mašinerie, pokud v ní vůbec hrají nějakou úlohu. Ačkoli náčelníci možná mandlakazijské odštěpenecké frakci rozuměli a měli pro ni pochopení, kterého smírčí soudce nebyl schopen, domnívali se stejně jako smírčí soudce, že smíru uvnitř kmene si je třeba vážit a zachovávat jej. Matolana měl ovšem plno nevědeckých stížností na ošetřování dobytka insekticidy, na které nahlížel optikou jiné kultury než hlavní veterinární úředník.⁵¹⁴ Přestože Zuluové most uvítali a Mshiyeni jménem svého lidu poděkoval vládě za to, co pro Zuluy dělá, při mnoha jiných příležitostech se lidé spíše domnívají, že povinností jejich náčelníků je stavět se proti vládním projektům.⁵¹⁵

Obdobně jsou Zuluové a Evropané vzájemně provázáni i v širších ekonomických aspektech života v Zululandu. Zmínil jsem se, že zuluské domácí služebnictvo mělo povolený přístup do přístřešku Evropanů a že most byl navržen Evropany, ale postavili jej Zuluové. U otevření mostu byli přítomni náboráři pracovních sil do zlatých dolů Rand. Tyto skutečnosti ukazují, jak významnou roli hrají v ekonomických aktivitách jižní Afriky zululandští Afričané, společně s Afričany z jiných oblastí, a to coby nekvalifikovaná pracovní síla. U mostu byli vládní zuluští policisté a (kvalifikovanější) zuluský úředník. Zuluové jsou na penězích, které vydělávají prací pro Evropany, závislí, aby mohli zaplatit daně (které zaplatily most a vedoucí technické pracovníky) a aby si mohli kupovat zboží od

⁵¹⁴ Podobně ne všichni evropští farmáři vítají vědecká opatření v zemědělství tak jako odborníci.

⁵¹⁵ Viz má článek o Zuluach v *African Political Systems* (Gluckman 1960).

evropských obchodníků. Dalším způsobem, jak mohou získat peníze, je rozhodnout se prodat dobytek Evropanům prostřednictvím vládou organizovaných trhů, jejichž dražebník byl u mostu. Jejich živobytí závisí z velké části na samozásobitelském hospodářství, které se vláda snaží zdokonalit prostřednictvím zemědělských úředníků.

Sociální struktura Zululandu dominuje jeho ekonomická integrace do jihoafrického průmyslového a zemědělského systému. Téměř všichni praceschopní Zuluové pravidelně odcházejí z rezervace za prací. V kterékoli době během roku vždy zhruba třetina všech mužů z nongomského okresu není doma, protože pracuje pro bělochy mimo rezervaci. Tam jsou organizováni podle své profese do pracovních skupin, jaké se vyskytují ve všech industrializovaných zemích. Příbuzní a členové stejného kmene se často snaží pracovat společně a bydlí spolu v ubytovnách či zvláštních čtvrtích na předměstí.⁵¹⁶ Někteří zaměstnavatelé, jako například zlaté doly Rand, své pracovníky záměrně ubytovávají podle kmenové příslušnosti. V pracovních centrech však Zuluové žijí v úzkém kontaktu s Bantuy z celé jižní Afriky, a ačkoli se kvůli své zuluské kmenové příslušnosti dostávají do potyček s muži z jiných kmenů, stávají se součástí uskupení s výrazně širší základnou. Zuluští pracovníci spadají jen zřídka pod pravomoc svých náčelníků, a to i přes to, že doly Rand a ubytovny v Durbanu zaměstnávají jako táborové *induny* a policisty představitele zuluských šlechtických rodů. Náčelníci své lidi ve městech navštěvují, aby od nich vybrali daně a promluvíli s nimi. Je však příznačné, že dokonce i projevy loajality k zuluskému králi jsou na setkáních ve městech občas poznamenány jistým stupněm nepřátelství. V pracovních centrech nemají náčelníci nad lidmi žádnou zákonnou moc: ačkoli se zuluští náčelníci během svých návštěv snaží prosazovat svou autoritu, jsou zákonnými úředními představiteli bílí smírčí soudci, dozorcí obytných čtvrtí, policisté, táboroví správci a zaměstnavatelé. Tím, kdo udržuje pořádek a kontroluje pracovní podmínky, vymáhá platnost smluv, schvaluje zákony atd., jsou ovšem výhradně bělošští úředníci. Náčelník může protestovat, nic víc. Dokonce i v rezervacích, kde bělošská skupina vládne pomocí zuluských organizací a kde se Zuluové živí samozásobitelským hospodařením, spadají Zuluové pracující pro Evropany v rámci tohoto konkrétního vztahu přímo pod bělošské úředníky. Zuluský náčelník nemá možnost zasahovat do záležitostí týkajících se členů jeho kmene a Evropanů. Vláda a Společnost pro nábor domorodé pracovní síly pro doly Rand (*Native Recruiting Corporation of the Rand Mines*) působí prostřednictvím náčelníků, takže zuluské požadavky jsou vyjadřovány náčelníky a občas se zdá, že je náčelníci i uspo-

kojují. Náčelníci ustavičně žádají o lepší zacházení se zuluskými dělníky a vyšší mzdy, ale zároveň (obzvláště Mshiyeni) stejně ustavičně pobízejí své muže, aby odešli za prací.

Jedním z důležitých úkolů vlády je udržovat a kontrolovat tok pracovní síly tak, aby pokud možno uspokojoval potřeby bělochů, ale aby zároveň nevedl k tomu, že by se velký počet Afričanů usídlil ve městech. Zuluský migrující dělník zanechává svou rodinu v rezervaci a opět se k ní vrací. To vládu nevyhnutelně zatahuje do množství rozporů, z nichž se snaží s obtížemi vymanit. V rezervacích je primární úlohou vlády udržovat zákon a pořádek, ve druhé řadě (od roku 1931)⁵¹⁷ vláda začíná rezervace rozvíjet. K tomu byla donucena erozí a ztrátami zemědělské půdy v rezervacích, kterou způsobilo špatné hospodaření a chov příliš velkých stád na nevhodné půdě. Ty zase částečně způsobila právě skutečnost, že Zuluové díky práci mimo rezervaci získávají peníze, s jejichž pomocí mohou kompenzovat technické nedostatky. Je přitom možné, že potřeba pracovní síly mimo rezervaci nakonec rozvojovou práci vlády zmaří.

Těmto důležitým tématům se zde bohužel nemohu hlouběji věnovat. Jako doklad toho, že rozvoj rezervací leží v pořadí důležitosti až za zásobováním černošskou pracovní silou a celostátními požadavky, mohu uvést například záměr dolů Rand řídit samostatně rozvoj Transkei, kde bída v rezervacích podlomila zdraví populace v jedné z největších zásobáren pracovní síly. Druhým příkladem může být případ trhů s dobytkem. Nongomský smírčí soudce zorganizoval trhy s dobytkem, jejichž prostřednictvím mohli Zuluové prodat svá zvířata na otevřený (tj. celostátní) trh. Trhy byly velmi úspěšné a za rok bylo prodáno zhruba 10 000 zvířat za 27 000 liber. V roce 1937 nastal v jižní Africe nedostatek černošské pracovní síly a byla ustavena vládní komise, aby zjistila jeho příčiny, protože měl negativní dopad na bělošské farmy. Dopisy v natalských novinách připisovaly nedostatek dělníků tomu, že místo toho, aby Zuluové odcházeli z rezervace za prací, seděli doma a prodávali svůj dobytek (ve skutečnosti trhy fungovaly pouze ve třech okresech).

Smírčí soudce byl velmi hrdý na úspěch, který jeho trhy měly, a zjevně se domníval, že jsou v ohrožení, protože ve svém vyjádření pro komisi opakovaně zdůrazňoval, že prodej dobytka žádným způsobem neovlivnil tok pracovní síly. Když si mi však jeden starý Zulu stěžoval na nízké mzdy, řekl: „Jednoho dne dáme náborové společnosti lekci. Budeme sedět doma, prodávat dobytek a nebudeme odcházet za prací.“ Na to, abych se mohl věnovat tomu, jak se v Zululandu projevují další rozpory v jihoafrické společenské struktuře, zde bohužel nemám dost místa.

⁵¹⁶ Blíže viz Ray F. Phillips (1928: passim).

Náčelníci mají na tyto zásadní ekonomické aspekty života v Zululandu pouze nepatrný politický vliv. Nejsou přítomni v pracovních centrech, aby tam kontrolovali společný život, přičemž v pracovních centrech vznikly výbory ubytovacích čtvrtí, sociální skupiny a odbory, v nichž se Zuluové sdružují s Bantuy z jiných kmenů a skupin, ba dokonce i z jiných bělošských států. Nebudu se jimi zabývat podrobně, neboť jsem je přímo na místě zkoumal jen krátce, ačkoli jsem o nich slyšel v Zululandu. Co se týče odborů, je v Durbanu 750 Afričanů členy čtyř indických odborů a odhaduje se, že zhruba 75 % z nich pochází z rezervací. V Johannesburgu je v odborech 16 400 Afričanů, z nichž podle odhadu Spojeného výboru afrických odborů (*Point Committee of African Trade Unions*) 50 % pochází z rezervací.⁵¹⁸ Tato čísla jsou vzhledem k celkovému počtu černošských dělníků velmi malá. Na setkání zhruba 6 000 Zuluů v Durbanu promluvil jako jeden z vůdců lidu kromě regenta, *umtwanů*, náčelníků, misionářů a učitelů i černošský odborový organizátor. Dostalo se mu hlasitého potlesku. Černošské odbory vyjednávají lepší podmínky pro své členy, nepředstavují však zatím ještě účinnou politickou sílu. Černošský odpor vůči evropské nadvládě, nadvládě evropských kapitalistů a kvalifikovaných dělníků začíná být vyjadřován na půdě průmyslu. Černošské a bělošské odbory však spolu zatím příliš nespolupracují.⁵¹⁹

Tato seskupení vznikají na zcela jiném základě než kmenové skupiny, které jsou loajální vůči náčelníkům, ale nezdá se, že by se s touto loajalitou nacházely v nějakém radikálním konfliktu, a to ani tam, kde je jejich základem odporu vůči bělochům. Život zuluských migrujících dělníků je ostře rozdělen a organizace, v nichž se ve městech sdružují s jinými bantuskými, „barevnými“, indickými, a dokonce i bělošskými dělníky, fungují v situacích, které jsou oddělené od situací, které vyžadují kmenovou loajalitu. Tyto dvě stránky jejich života se pravděpodobně dříve či později střetnou a výsledek bude záviset na tom, jak náčelníci zareagují na odborové organizace. Dnes se tyto dva typy seskupení rozvíjejí v odlišných podmínkách.⁵²⁰

⁵¹⁸ Tyto statistiky mi laskavě poskytl pan Lynn Saffery, tajemník Institutu vztahů mezi rasami (*Institute of Race Relations*) v Johannesburgu. Obdržel je od organizátorů černošských odborů. Nemohu říci, kolik z nich tvoří Zuluové, ale je pravděpodobné, že většina mužů v Durbanu budou Zuluové.

⁵¹⁹ Viz Ray E. Phillips (1938: kap. 1).

⁵²⁰ Totéž se týká jiných městských seskupení. V této otázce vztahu mezi organizacemi ve městě a v rezervaci vděčím za mnohé podnětnému dopisu od Dr. Jacka Simonse, kterého výzkum v městských oblastech zjevně dovedl k podobnému úhlu pohledu, k jakému jsem dospěl i já při výzkumu na druhém konci toku pracovní síly.

Později se budu věnovat tomu, jak se zuluský odpor vůči evropské vládě projevuje v náboženských organizacích. Veškerý tento odpor – prostřednictvím náčelníků, církví a odborů – však postrádá účinnost a v současnosti poskytuje především psychologické uspokojení, neboť tvrdost evropské nadvlády vzrůstá.⁵²¹ Odpor tak čas od času propuká v podobě pouličních nepokojů a útoků na policisty a úředníky,⁵²² které jsou potlačovány za použití násilí. Tyto události vzbuzují v bělošské skupině bouřlivé reakce. Přičemž ačkoli pro to není žádný důvod, zato však v souladu s moderní verzí víry v magii, jsou bez bližšího zkoumání okamžitě považovány za výsledek komunistické propagandy.

Politická a ekonomická převaha Evropanů nad Zuluy, jakožto kapitalistů a kvalifikovaných pracovníků na jedné straně a nekvalifikovaných drobných zemědělců a dělníků na straně druhé, může mít v některých aspektech paralely v jiných zemích. Ve všech těchto zemích může být společenská struktura analyzována v podobných souřadnicích diferenciací a kooperace mezi ekonomickými a politickými skupinami. V Zululandu má však struktura navíc zvláštní rysy, které celkově separaci daných dvou skupin zvýrazňují a komplikují jejich kooperaci. Diferenciace mezi těmito dvěma skupinami v politických a ekologických aktivitách, k níž očividně dochází na základě rasy a barvy pleti,⁵²³ se kryje s ostatními odlišnostmi popsanými výše. Při popisu situace jsem těmito odlišnostem nevěnoval detailní pozornost a nebudu se jimi zde šířeji zabývat.

Povšimněme si nyní toho, že dané dvě skupiny hovoří odlišnými jazyky. Skutečnost, že v každé skupině někteří členové ovládají jazyk skupiny druhé, jim umožňuje komunikovat, a post tlumočníka je sociální institucí, která překonává jazykovou bariéru. Během slavnostního otevření mostu umožnily oběma skupinám kooperovat oba tyto mechanismy. V rámci svých oddělených sfér každá skupina používá svůj vlastní jazyk, ačkoli běžně používá i slova z druhého jazyka. Jako další způsob komunikace se vyvinula i jakási hybridní zulusko-anglicko-afrikánština.⁵²⁴

⁵²¹ Viz Johannes S. Marais (1937).

⁵²² Např. ve Vereenigingu v roce 1937, kdy bylo zabito několik strážníků. Zuluové se bouřili rovněž v Durbanu v roce 1930.

⁵²³ Je sotva nutné, abych připomínal, že výraz „rasa“ se v jižní Africe používá zcela nevědecky. O rase se zde ve velké míře píše a hovoří pseudovědecky (viz např. George Heaton Nicholls – bez vrocení (vyšlo 1937; pozn. překl.). Srov. též Huxley, Haddon, Carr-Saunders 1935). Daný výraz používám, abych odkázal na základ společenských seskupení, nikoli na vědecké rozdělení ras.

⁵²⁴ Jazyk, který, zhruba řečeno, používá zejména zuluská slova a kořeny s ang-

Dané dvě skupiny mají celkově odlišné způsoby života, zvyky a představy o světě. Všichni Evropané v rezervacích mají specializovanou práci; Zuluové, ačkoli také pracují pro Evropany, jsou nekvalifikovanými drobnými zemědělci, kteří mají povoleno hospodařit pouze v oblastech jim vyhrazených. Tam žijí v typu sociální organizace a podle hodnot a zvyků, které jsou odlišné od těch, které vyznává bělošská skupina, ačkoli jsou v každém ohledu přítomností bělošské skupiny ovlivněni. Pokud se však členové obou odlišných skupin ocitnou pohromadě, přizpůsobují navzájem své chování sociálně determinovanými způsoby, a to i tam, kde jsou jejich vzájemné odlišnosti výrazné. Tak se evropští úředníci často záměrně snaží vyjít zuluským skupinám vstříc, jak jsme viděli v případě zapojení zuluských válečníků do oslav u mostu nebo při rozlévání žluči. Při vzájemném setkání navíc existuje standardní modus reakce na jisté obvyklé způsoby jednání druhé skupiny, a to i pokud každá skupina toto jednání hodnotí odlišně. Zuluští vyznavači domorodého náboženství se při zpěvu anglických nábožných písní postavili a smekli pokrývky hlavy, po prosloveh tleskali a přejímali tak evropské zvyky. Hlavní komisař pro domorodé záležitosti přijal darované pivo stejně, jako by to učinil zuluský náčelník, ačkoli zůstal mimo zuluskou skupinu, což by zuluský náčelník učinit nemohl. Zbývá však široká oblast zuluských zvyků, které jen velmi zřídka vstupují do zuluských vztahů s Evropany, kromě toho, že všechny vztahy spadají pod vládní dohled prostřednictvím zákona a úřední správy.⁵²⁵ Bělošská skupina má také svou charakteristickou kulturu, úzce spojenou s kulturami západoevropských zemí, ovšem zcela poznamenanou svými vztahy s Afričany.

Diferenciace i kooperace mezi Zuluy a Evropany má rovněž materiální základ. Ve výše popsané situaci se kooperace soustředí na most a řeku, přes níž je třeba se dostat, a obecně je jejich kooperace determinována jejich vzájemným, byť odlišným a odděleným využíváním přírodních zdrojů. Materiální vlastnictví členů obou skupin se značně liší, jak v kvantitě a kvalitě, tak ve způsobu jeho užívání. Některé předměty, které jsou mezi Evropany běžné, jako auta, ručnice a bytelné domy, vlastní jen několik Zuluů. V rezervacích Zuluové vlastní více země a dobytka než Evropané, kteří tam žijí, ale diferencovaná distribuce půdy mezi Afričany a Evropany v rámci celé Unie má na jejich vzájemné vztahy významný vliv. Nemám dost prostoru na to, abych se zde věnoval porovnávání bohatství Zuluů a Evropanů, které je beztak obtížné spočítat. V pracovních

⁵²⁵ Současná podoba těchto zuluských zvyků je samozřejmě – z důvodu kontaktu s Evropany a následného vnitřního vývoje – velmi odlišná od zuluských zvyků před sto lety. Procesům změny, jejichž výsledkem jsou současné zvyky, zde nevěnujeme patřičnou pozornost.

centrech, kde je téměř každý Zulu dělníkem pracujícím za mzdu, jsou mzdy Afričanů mnohem nižší než mzdy bělochů. V rezervaci v severním Zululandu (nikoli však v některých jižních rezervacích nebo na evropských farmách) má většina Zuluů dostatečné množství půdy a dobytka pro zajištění svých bezprostředních potřeb a někteří mají velká stáda. Jejich materiální životní standard je však zjevně nižší než životní standard Evropanů žijících v rezervacích. V obou skupinách se také statky odlišně distribuují mezi jednotlivci. Bělošská skupina spojuje rozdělení do dvou skupin podle barvy pleti s ideálním životním standardem, a protože mnozí běloši tohoto standardu nedosahují, zatímco někteří Afričané se dostávají nad něj, má to na vztahy mezi bělochy a Afričany významný vliv.⁵²⁶ Zuluové touží po materiálních statcích Evropanů a to, že Evropané potřebují jejich práci, stejně jako bohatství získané prostřednictvím této práce, mezi nimi ustavuje intenzivní vzájemně provázané zájmy. Jedná se také o výrazný zdroj konfliktů mezi nimi. V rámci zuluské skupiny představují odlišné zájmové skupiny polygynisté, kteří potřebují hodně půdy, muži s velkými stády dobytka, muži, kteří intenzivně touží po evropském bohatství, a další. Tak je rozdělení na základě rasy komplikováno odlišným vlastnictvím materiálních statků mezi oběma skupinami, stejně jako v jejich rámci.

Musíme dodat, že vztahy mezi individuálními Zuluy a Evropany se v mnoha ohledech liší od obecné sociální normy, ačkoli jsou jí vždy ovlivněny. Mezi Zuluy a Evropany existují vztahy jak neosobní, tak také osobní. Vztah hlavního komisaře pro domorodné záležitosti s tisícovkami jeho zuluských podřízených je neosobní, ale jeho vztah s Mshiyenim a Matolanou je naopak osobní. Kdekoli se Zuluové a Evropané setkávají, rozvíjejí se různé osobní vztahy, které jsou však vždy ovlivněny standardním vzorcem chování. Jakožto antropolog jsem byl v postavení, které mi umožňovalo stát se důvěrným přítelem Zuluů tak, jak to pro jiné Evropany nebylo možné, což mi umožňovala moje specifická sociální pozice, kterou uznávaly obě strany. Přesto jsem však sociální vzdálenost, která mezi námi ležela, nikdy nemohl zcela překonat. V rámci zvláštních sociálních milieů, na misijních stanicích, ve vzdělávacích střediscích pro učitele, na spojených bantusko-bělošských konferencích atd. panují mezi Evropany a Zuluy přátelské vztahy. Zde je sociální normou přátelskost a kooperace, ovlivněné ovšem širší normou sociální separace.

⁵²⁶ Manželka bohatého Evropana mi při hovoru o Evropanovi, který šel pěšky 70 mil, aby sehnal práci při sběru kobylek v nongomském okrese, řekla: „Když pomyslím na všechny ty Zuluy s jejich dobyt看kem, půdou a pivem [...]“ Nebyla schopna dokončit větu. Viz zprávu Carnegieho komise The Poor White Problem in South Africa 1900.

V jiných sociálních vztazích – mezi úředníky a občany, bílými zaměstnavateli a černošskými zaměstnanci, odbornými vedoucími a jejich asistenty – dochází k rozvoji osobních vazeb, které následně rozvíjejí, nebo naopak zhoršují, vztah mezi oběma skupinami. Jako příklad prvního typu vztahů mohu uvést to, jak se hlavní veterinární úředník vyptával na zuluské zákony týkající se cizoložství v zájmu jednoho ze svých zuluských podřízených. Zeptal se na to Matolany, protože díky přátelství se mnou měl s mými zuluskými přáteli bližší a přátelštější vztahy než s jinými Zuluy. Někteří bílí zaměstnavatelé zacházejí se svými zuluskými sluhy dobře a cení si jich jako lidských bytostí, jiní se k nim chovají jen jako ke sluhům a další jim zase neustále spílají a bijí je.⁵²⁷ Ačkoli je to v Jihoafrické unii nezákonné, mají mezi sebou Zuluové a běloši sexuální vztahy, které obě skupiny společensky odsuzují. Tyto osobní vztahy, které závisejí zčásti na zvláštních sociálních milieue ve společenských organizacích, zčásti na individuálních charakteristikách, vytvářejí občas v sociální struktuře zvláštní skupiny. Ty dávají často vzniknout variacím na sociální normy a mají na tyto normy, které je ovšem vždy ovlivňují, významný dopad. Zde je nutno poznamenat, že každá skupina věnuje největší pozornost takovému jednání druhé skupiny, které je nejvíce v souladu s jejími hodnotami a přesvědčeními, a to zcela bez ohledu na reálnou četnost výskytu tohoto jednání. Evropští farmáři na hranicích rezervace mají například pověst, že se svými zuluskými nájemci zacházejí velmi špatně. Ať už je toto renomé obecně oprávněné či nikoli, Zuluové jsou vždy schopni uvést individuální případy špatného zacházení, aby mohli toto sdílené přesvědčení ospravedlnit. Pokud se nějaký individuální farmář chová ke svým Zuluům dobře, neovlivní to názor, který na něj mají ostatní Zuluové, ani názor, který mají jeho Zuluové na všechny ostatní farmáře. I kdyby se většina farmářů chovala ke svým Zuluům dobře, tito Zuluové nemohou své vlastní zkušenosti zobecňovat; a jelikož na dobré zacházení se snadno zapomene, zatímco útlak si všichni zapamatují, daná sdílená představa přetrvá bez ohledu na to, kolik farmářů zachází se svými sluhy dobře. Podobným způsobem stačil jen jediný případ, kdy zuluský muž projevil pouhý náznak sexuálního zájmu o evropskou dívku, k tomu, aby mnoho bělochů podnikl k zuřivému nepřátelství na základě přesvědčení, že všichni Afričané výrazně touží po bělošských ženách, ačkoli k ničemu podobnému v Zululandu nedošlo již po mnoho let.⁵²⁸

⁵²⁷ To povoluje zákon (*Master and Servants Act*).

⁵²⁸ Dotyčný Zulu byl obviněn z urážky na cti (*crimen injuria*), ale nakonec jej soud zprostil obžaloby, aniž by byl konstatován trestný čin.

Nyní se budu věnovat zvláštnímu vztahu mezi Zuluy a Evropany, vztahu, který zároveň rozděluje černošské skupiny samotné – rozštěpu mezi „pohany“, tj. vyznavači kmenového náboženství, a mezi křesťany. Toto schizma bylo výrazně zřetelné během zpěvu náboženských písní pod vedením misionáře, ačkoli se pohané při zpěvu přidávali ke křesťanům a křesťané se naopak připojovali k pohanům. Všichni křesťané nosí výhradně evropský oděv, což činí jen málo pohanů, s výjimkou důležitých politických představitelů. Pohané ovšem při zpěvu evropské nábožné písně sejmuli pokrývky hlavy a křesťané zase zpívali *ihubo*. Obě skupiny se zúčastnily hostiny s regentem. Obě byly také přítomny na jednání v Nongomě. Rozštěp mezi nimi totiž není absolutní. Uvedl jsem rovněž, že ačkoli můj sluha Richard je křesťan a Matolana je pohan, Richard se k Matolanovi musí chovat jako k otci, stejně tak jako musí udržovat patřičné vztahy se svými bratry, kteří jsou také pohané. Regentovi složili poklonu křesťané i pohané. Regent, sám křesťan, se postaral o to, aby byla u mostu rozlita žluč. A, což je nejdůležitější, křesťané stejně jako pohané se nemohli sdružovat s Evropany. Rozštěp mezi křesťany a pohany překlenují příbuzenské vazby, společná barva pleti, politická loajalita a kultura. Skupina zuluských křesťanů se v určitých situacích a za jistých okolností spojuje se skupinou Evropanů a staví se proti skupině pohanů, ačkoli za jiných okolností a v jiných situacích je součástí skupiny Zuluů jako celku, která se staví proti skupině Evropanů jako celku. Bílý misionář vstupuje do skupiny zuluských křesťanů jako křesťan. U mostu zůstával mezi Evropany, dokud se nerozešli, pak ale bělošskou skupinu opustil a připojil se ke skupině Zuluů, aby zorganizoval zpěv náboženských písní a tak zavdal podnět k tomu, aby vystoupilo na povrch sociální rozdělení Zuluů na křesťany a pohany. Skutečnost, že zuluští křesťané jsou členy obou skupin, vytváří mezi nimi a zuluskými pohany jisté napětí, které vazby mezi nimi neutralizují jen částečně. Toto napětí se projevuje v existenci odštěpené křesťanské církve, jejíhož vůdce jsem vezl do Nongomy. Tato církev (která je jen jednou z mnoha podobných) přijímá společně s vírou v čarodějnictví také některé z křesťanských zásad a článků víry, ale protestuje proti tomu, že jsou zuluské církve ovládány Evropany, a proto není spojována s Evropany tak jako církve, které Evropané ovládají.

Lze říci, že i další vzájemné vztahy mezi Zuluy a Evropany, o nichž jsem hovořil výše, vytvářejí v rámci černošské skupiny sociální rozdíly, ačkoli ne již tak formalizované jako rozštěp mezi křesťany a pohany. Zmínil jsem se již, jaký vliv mají majetkové rozdíly. Zuluy lze rovněž rozdělit na ty, kteří pracují či nepracují pro Evropany, a protože téměř všichni praceschopní Zuluové po část roku pro Evropany pracují, bu-

Zuluy rozdělíme tak, že do jedné kategorie zařadíme stálé zaměstnance vlády (úředníky, černošské odborné asistenty, policisty, dokonce i náčelníky a *induny*), objeví se skupina, jejíž práce a zájmy se často shodují se zájmy vlády, zatímco se často neshodují se zájmy ostatních Zuluů. Tentýž poznatek se týká i těch Zuluů, kteří jsou ochotni prodávat svůj dobytek, aby zlepšili stav svého hospodářství nebo aby mohli navštěvovat školu či nemocnici; je možno přitom poznamenat, že tito Zuluové jsou většinou křesťané. Rozdělení na těchto základech vychází na povrch například při jednáních u smírčího soudu, kde jsou křesťané na rozdíl od vyznavačů kmenového náboženství ochotnější podporovat smírčího soudce, což vede k vzájemnému konfliktu příslušníků daných skupin. Spojení některých Zuluů s Evropany a jejich hodnotami a představami o světě tak mezi Zuluy vytváří skupiny, které v některých situacích překračují vzájemnou separaci černošských a bělošských zájmů, přičemž ale současně zdůrazňují jejich rozdílnost.

Další dělicí linie, které během popisovaného dne vyšly na povrch v rámci zuluské skupiny, mají v sociální organizaci Zululandu dlouhou tradici, která předchází britskou okupaci, ačkoli i ony jsou ovlivněny vztahy mezi Afričany a bělochy. Zuluové jsou rozdělení do množství kmenů, které se dále dělí na jednotlivé části a na správní oblasti. V rámci této politické organizace existuje jasně daná hierarchie mezi *umtwany* zuluského královského klanu a obyčejnými lidmi, stejně jako hierarchie mezi regentem a hlavním *indunou*, náčelníkem kmene Mandlakazi, dalšími náčelníky a *induny*. Některé z těchto politických skupin a představitelů jsou jednotkami zapojenými do systému evropské nadvlády a na jednání v Nongomě do jejich vzájemného vztahu vstoupil smírčí soudce. Přestože jsou částí vládního systému, jedná se zároveň o skupiny s tradičním pozadím, což jim dnes mezi Zuluy zajišťuje význam, který by jim jejich pouhá administrativní pozice zajistit nedokázala. Ačkoli vláda regenta jako vrchního představitele Zuluů oficiálně neuznala, všichni Zuluové ho vnímají jako někoho, kdo je jim nadřazen.⁵²⁹ Zuluové částečně právě prostřednictvím této politické organizace reagují na dominanci Evropanů, jelikož zuluští političtí představitelé získávají loajalitu svých poddaných nejen jakožto vládní byrokraté nebo ze sentimentality a konzervatismu, ale také proto, že se v této loajalitě manifestuje část politického napětí namířeného vůči vládě.⁵³⁰ V moderním zuluském sociálním životě je tato politická organizace důležitá: určuje složení skupinek na svatbách, okruh přátel ve městě, spojenectví v bojích mezi jednotlivými skupinami uvnitř kmene a při pitkách; a usedlosti náčelníků a *indunů*

529 Později jej vláda jmenovala hlavou zuluského národa.

530 Viz můj článek o Zuluech in *African Political Systems* (Gluckman 1940).

jsou centry společenského života stejně tak jako centry administrativy. Rozčlenění Zuluů na kmeny je přitom výrazným zdrojem nesvárů, protože kmeny jsou k sobě navzájem nepřátelské. Zuluové jako celek se navíc staví proti ostatním bantuským skupinám stejně tak jako proti Evropanům, ačkoli jsou s těmito jinými Bantuy stále více spojováni do jediné černošské skupiny.

Nakonec musíme poznamenat, že Zuluové, stejně jako ostatní Bantuové, příležitostně vyjadřují silnou loajalitu vůči vládě, jako tomu bylo například v této a v předešlé válce. Oblíbený úředník získává v rámci okresu přátelství a loajalitu Zuluů, protože je pro ně příjemné a přínosné, aby nad nimi vládl on. Jejich loajalitu vůči vládě ještě plně nerozumím: je částečně důsledkem toho, že jejich náčelník je na vládě závislý, a částečně toho, že ve válce projevují svou velkou bojovnost.

Poslední kategorie skupin, o které je třeba se zmínit, je rozdělení na usedlosti, které obývá skupina příbuzných v mužské linii a jejich manželek a dětí. Matolanova usedlost se v dané době skládala z: jeho samotného, tří manželek, zasnoubeného jednadvacetiletého syna, který v té době pracoval v Johannesburgu (od té doby se oženil a žije tam se svou manželkou a dítětem), čtyř dalších synů od deseti do dvaceti let věku, z nichž dva mladší jsou křesťané, a tří dcer. Také tam často přebývala klasifikační sestra, která se odtamtud provdala, ačkoli její vlastní domov byl jinde. Jeden z jeho synů, kterému bylo dvanáct let, pásal dobytek pro manžela další Matolanovy sestry v usedlosti vzdálené zhruba míli. Blízko Matolanovy usedlosti se nacházely usedlosti dvou jeho bratrů, s jedním z nich měl společnou matku a s druhým společného děda. Nevlastní bratr tohoto druhého bratra (měli společného otce) byl považován za člena stejné *umdeni* (lokální příbuzenská skupina), ačkoli bydlel v teritoriu sousedního kmene Amateni. Richardova usedlost se nacházela blízko Matolanovy. On a jeho manželka v ní byli jedinými křesťany. Hlavou této usedlosti byl jeho starší bratr, pod nímž byl další bratr a pak Richard, tehdy nejmladší. Všichni byli dětmi jedné matky, která s nimi bydlela. Všichni bratři byli ženatí, dva starší měli oba po dvou manželkách a všichni měli děti. Tato domácnost se nedávno přesunula (postavili si domy někde jinde) a Richard si svůj dům postavil trochu dál od svých bratrů, jelikož chtěl mít trvalejší obydlí. Blízko této ntombelské usedlosti byly čtyři další ntombelské usedlosti (Ntombela je klanové příjmení) a usedlost muže, jehož matka byla Ntombela. Ta se provdala na velmi vzdálené místo, ale odešla od svého manžela, aby bydlela v okrese svého otce. Takové skupiny usedlostí, sestávající z osob spřízněných v mužské linii, jsou rozesety po celé zemi; v mužské linii jsou spřízněny s podobnými skupinami v rámci jejich vlastního klanu a s ostatními skupinami jsou spřízněny matrilineárně a prostřednictvím sňatků. Sousedé

mezi sebou většinou mají přátelské vztahy a pomáhají si, a to i tam, kde mezi nimi neexistují příbuzenské vazby.

566

Právě v těchto seskupeních příbuzných a sousedů stráví Zuluové velkou část svého života a ve městech se – sdužují se stejnými osobami jako v rezervaci. Právě příbuzenská uskupení jsou silnými kooperativními jednotkami, jejichž členové si vzájemně pomáhají a jsou jeden na druhém závislí. Mají své pozemky blízko sebe, společně pasou dobytek, pomáhají si při zemědělských pracích, často společně pracují v bělošských oblastech, pomáhají jeden druhému v potyčkách a jiných obtížných situacích. Tato uskupení ovšem mají také své vlastní rozpory, které čas od času ústí do hádek vedoucích v některých případech k soudním sporům a obviněním z čarodějnictví, jež občas skončí v rozdělení usedlostí a jejich obyvatel. Právě uvnitř těchto uskupení, v nichž existují silné citové vazby, se částečně neutralizuje napětí způsobené konfliktním členstvím v odlišných segmentech v rámci zuluské společnosti. Ačkoli se mnoho vyznavačů domorodého náboženství staví proti křesťanství nepřátelsky a říká, že křesťanství tříští zulusku kulturu a integritu, tak se „pohané“ ke svým křesťanským příbuzným chovají stejně jako k příbuzným, kteří vyznávají domorodé náboženství. Zde, v rodinném životě, existují silné vazby, které jsou schopny překlenout rozdíly mezi křesťany a pohany, mezi pokrokovými muži, kteří přijímají zvyky Evropanů, a mezi těmi, kteří je odmítají. Na druhé straně právě v těchto skupinách začíná být vliv nových způsobů a mravů stále citelnější a příbuzenské vazby tak oslabují. Uvažujeme-li totiž o uvedených uskupeních v kontextu problémů spojených se sociální změnou, ukáže se, že bělošská skupina má na chování Zuluů výrazný vliv především prostřednictvím křesťanů, kteří bydlí společně se svými pohanskými příbuznými, a prostřednictvím mladých mužů, kteří bydlí spolu se staršími příbuznými.

Podobně bychom mohli vysledovat sociální dělicí linie v rámci bělošské skupiny a prozkoumat, jak se vztahují k hlavnímu rozdělení obyvatel do dvou skupin podle barvy pleti. Tento průzkum však nespadá do rozsahu mé práce, s výjimkou případů, kdy je relevantní pro vztahy mezi bělochy a Zuluy nebo pro vnitřní strukturu zuluské skupiny samotné. Již jsem hovořil o vztazích mezi vládními úředníky, misionáři, obchodníky a odbornými pracovníky na straně jedné a Zuluy na straně druhé. Zde bych chtěl upozornit na některé problémy, které vyvstávají, uvažujeme-li o vzájemných vztazích mezi těmito Evropany. Analýza hodnot, zájmů a motivů, které ovlivňují jednotlivce v různých situacích, by ukázala, že i běloši, stejně jako Zuluové, připadají v rámci sociální struktury Zululandu v různých situacích k různým seskupením. Misionář, jak jsme viděli, se dokonce přechodně připojuje k zuluské skupině a opouští sku-

pinu bělošskou. Harmonické shromáždění u mostu je rysem a projevem vztahů mezi Zuluy a Evropany na území rezervace, na území bělošských farem nebo měst, kde jsou konflikty mezi skupinami větší, by k němu nedošlo zdaleka tak snadno. Již jsem uvedl, jak se úředníci záměrně snažili vyjít Zuluům vstříc, a i toto je v rezervacích mnohem běžnější. Ačkoli úředníci musí uvádět do praxe rozhodnutí bělošské vlády týkající se zuluské skupiny, během rutinní správní činnosti mnoho z nich získá ke svým lidem osobní vztah, a jelikož se snaží, aby jejich okres prosperoval, a starají se o blaho jeho obyvatel, postaví se čas od času v zájmu těchto obyvatel proti bělošské skupině, jejíž dominanci reprezentují. Coby zástupci vlády regulují vztahy obchodníků, náborářů a zaměstnavatelů se Zuluy – a často tak činí ve prospěch Zuluů. Tak se tyto skupiny Evropanů občas staví proti práci správních úřadů, pokud se dotýká jejich zájmů. Častěji se však jejich jednotlivé zájmy nacházejí ve vzájemném střetu, který probíhá jak mezi skupinami vytvořenými na základě různých typů evropského podnikání, tak v jejich rámci. Pokud však tyto osoby jednájí jako příslušníci bělošské skupiny v protikladu ke skupině černošské, sjednotí se proti černošské skupině jako celku. Někteří misionáři se často staví po boku Zuluů proti bělošskému vykořisťování; nutno však doplnit, že právě misionáři svou činností přimějí některé Zuluy k tomu, aby byli po nějakou dobu ochotnější přijímat evropské hodnoty, a tedy i evropskou nadvládu, ačkoli mnohé z nich rasová diskriminace nakonec stejně donutí k nepřátelství vůči Evropanům.

567

Nastínil jsem fungování sociální struktury Zululandu z hlediska vztahů mezi skupinami a ukázal jsem některé příklady toho, jak komplikovaným způsobem tyto vztahy fungují, jelikož jeden člověk může být členem mnoha skupin, které jsou občas ve vzájemné opozici a občas se naopak sjednocují proti skupině jiné. Jednotlivec tak může být průsečíkem mnoha vztahů a zájmů, a proto nyní uvedu několik krátkých příkladů, které ukazují, jak se taková situace projevuje v chování jednotlivců. Tohoto tématu jsem se již dotkl, když jsem hovořil o skupině křesťanů: viděli jsme, jak se bílý misionář po rozchodu bělošské skupiny na nějakou dobu připojil ke skupině zuluské, viděli jsme, jak je Richard ovlivněn svými příbuzenskými vazbami k „pohanům“, a viděli jsme způsoby chování, které sdílejí křesťané i vyznavači kmenového náboženství. Existují i další příklady. Matolana pozdravil vládního policistu jako představitele zuluského šlechtického rodu a potom si mu stěžoval na špatné zacházení ze strany vlády, jako by byl představitelem vlády. Matolana vládě pomohl při zatčení zloděje, protestoval jménem svých lidí u vládního veterinárního úředníka proti ošetřování dobytka prostředky proti hmyzu, užíval si moc, která vyplývala z toho, že pracoval

opustil svou politickou pozici pod vládou a regentem a pracoval sám pro sebe. Na jednání v Nongomě si vládní policista, který je mandlakazij-ským umtwanou, stěžoval, že Usuthu z Matolanova okresu pomáhali při potyčce skupině nepřátelské vůči jeho vlastní kmenové frakci, ačkoli při potyčce mezi těmito skupinami zasahoval jako vládní policista. U mostu se zuluští vládní policisté a úředníci připojili k celkovému shromáždění Zuluů a byli izolováni od bělochů, kterým mají povinnost pomáhat při správě země.

Tak jsou hlavní skupiny bělochů a Zuluů rozděleny do dalších podskupin, formálních i neformálních, a členství v těchto skupinách se pro jednotlivce mění podle zájmů, hodnot a motivů, které determinují jeho chování v rozličných situacích. Ke své analýze jsem přistoupil z perspektivy skupin, nicméně analýza hodnot a přesvědčení – které determinují chování jednotlivců – by vedla k podobným závěrům. Jakožto sociolog se zajímám o vztahy mezi skupinami, které se na základě těchto zájmů a hodnot zformovaly, a o konflikty způsobené souběžným členstvím jednotlivce v rozdílných skupinách.

Máme-li shrnout situaci u mostu, je možné říci, že přítomné skupiny a jednotlivci se chovají, tak jak se chovají, protože most, ohnisko jejich zájmů, je spojuje ve společné oslavě. V důsledku tohoto jejich společného zájmu jednají kooperativním a komunikativním způsobem, ačkoli jsou obě skupiny, bělošská i černošská, v souladu se vzorcem sociální struktury odděleny. Podobnou úlohu hraje v rámci obou těchto skupin společná hostina, která členy určité skupiny sjednocuje, ačkoli na základě sociálních vztahů v rámci dané skupiny zůstávají rozdělení. Moc vlády a kulturní zázemí jejího představitele organizuje v této kooperativní situaci jednání skupin a jednotlivců do vzorce, který vylučuje konflikt. Na základě společných zájmů se oddělují menší skupinky, které se nedostávají do vzájemného konfliktu, i kdyby tomu tak bylo jen kvůli vzájemné prostorové vzdálenosti (např. křesťané a vyznavači kmenového náboženství).⁵³¹ Všechna tato sdružení skupin, včetně celého shromáždění u mostu, jsou v této situaci harmonická, a to kvůli centrálnímu faktoru, jímž je most, který je pro všechny přítomné zdrojem uspokojení. Srovnání vzorce této situace s mnoha jinými situacemi nám umožnilo vysledovat a načrtnout rovnovážný stav sociální struktury Zululandu v určitém časovém období, přičemž rovnovážným stavem míním vzájemně provázané vztahy mezi rozdílnými částmi sociální struktury

⁵³¹ Mohu zde však poznamenat, že misionář si stěžoval na hluk, který dělali muži porcující zabíjet dobytek během zpěvu náboženských písní, a na poněkud hlasitou konverzaci mezi hlavním veterinárním úředníkem, Lentzerem, zemědělským úředníkem a mnou samotným.

dané společnosti v konkrétním období. K této analýze dodávám jako věc zásadního významu, že konečným sociálním faktorem, který tento rovnovážný stav udržuje, je přesila bělošské skupiny (která se v mé analýze neobjevila).

Pokusil jsem se ukázat, že v současnosti je možné sociální strukturu Zululandu analyzovat jako fungující jednotku v přechodném rovnovážném stavu. Vidíme, že dominantní formou této struktury je to, že v rámci jediné společnosti existují dvě kooperující skupiny vymezené odlišnou barvou pleti, které se od sebe liší velkým počtem kritérií do té míry, že stojí proti sobě a jsou vůči sobě dokonce nepřátelské. Bělošská skupina ve všech kooperativních aktivitách dominuje nad skupinou zuluskou; ačkoli její nadvláda ovlivňuje veškeré sociální instituce, otevřeně se projevuje jen v některých z nich. Nerovné postavení těchto skupin rovněž determinuje modus jejich kooperace. Na základě zájmů, přesvědčení, hodnot, typů podnikání a množství majetku se v rámci každé skupiny vytvářejí menší skupiny. Mezi některými těmito skupinami existuje shoda překračující hranici mezi rasami, která rasové skupiny vzájemně propojuje tak, že některé jejich členy sdružuje v přechodné shodě zájmů. Rovnováhu mezi těmito skupinami však ovlivňují konfliktní a kooperativní vztahy mezi rasovými skupinami, takže každá z těchto skupin na jedné straně obě rasové skupiny propojuje a na straně druhé zdůrazňuje to, že tyto rasové skupiny stojí proti sobě. Proměnlivé členství ve skupinách v rozdílných situacích je funkcí struktury, neboť členství jednotlivce v nějaké konkrétní skupině v konkrétní situaci je determinováno motivy a hodnotami, které jej v dané situaci ovlivňují. Jednotlivci tak mohou žít koherentní životy díky situační selekci ze směsi vzájemně si odporujících hodnot, nesourodých názorů, rozličných zájmů a postupů.⁵³²

Jak ve fungování organizací vzrůstá relativní frekvence a význam různých situací, stávají se z protikladů konflikty. Dominantními situacemi se čím dál častěji stávají ty, které se dotýkají vztahů mezi černochoy a bělochoy, a stále více Zuluů jedná jako členové černošské skupiny stojící v protikladu ke skupině bělošské. Tyto situace pak dále ovlivňují vztahy v rámci černošské skupiny.

Vlivy odlišných hodnot a skupin tak plodí výrazné konflikty jak v rámci osobností jednotlivých Zuluů, tak v sociální struktuře Zululandu. Tyto konflikty jsou součástí sociální struktury, jejíž současný rovnovážný stav je poznamenán tím, čemu se běžně říká nepřizpůsobení. Ukázalo se, že strukturu zulusko-bělošské společnosti Zululandu tvoří právě tyto konflikty, protiklady a odlišnosti jak mezi zuluskou

a bělošskou skupinou, tak i v rámci obou těchto skupin, stejně jako faktory, které tyto odlišnosti překračují.⁵³³

Právě na základě těchto konfliktů v rámci struktury Zululandu bude probíhat jeho další vývoj. Díky tomu, že jsem tyto konflikty ve své analýze daného přechodného rovnovážného stavu jasně definoval, se mi doufám podařilo vztáhnout svou průřezovou studii ke studiu sociální změny. Proto navrhuji, aby sociologové, kteří se zabývají sociální změnou v jižní Africe, analyzovali rovnovážný stav černošsko-bělošské společnosti v různých obdobích a ukázali, jaký je vztah jednotlivých následných rovnovážných vztahů k sobě navzájem. Doufám, že tento proces vývoje Zululandu prozkoumám podrobněji v následující studii, kdy budu analyzovat proměny rovnovážného vztahu mezi oběma skupinami, které během posledních 120 let hrály roli v rozdělení zululandské společnosti do rasových skupin s relativně odlišnou kulturou.

Literatura

- Evans-Pritchard, E. E. 1937. *Witchcraft Magic and Oracles among the Azande*. Oxford: Clarendon Press.
- Evans-Pritchard, E. E. 1940. *The Nuer*. Oxford: Clarendon Press.
- Evans-Pritchard, E. E. 1940. „The Nuer of the Southeastern Sudan.“ Pp. 272–296 in E. E. Evans-Pritchard, M. Fortes (eds.). *African Political Systems*. London: Oxford University Press.
- Fortes, M. 1937. „Communal Fishing and Fishing Magic in the Northern Territories of the Gold Coast.“ *Journal of the Royal Anthropological Institute* 67: 131–142.
- Fortes, M. 1940. „The Political System of the Tallensi of the Northern Territories of the Gold Coast.“ Pp. 239–271 in E. E. Evans-Pritchard, M. Fortes (eds.). *African Political Systems*. London: Oxford University Press.

⁵³³ Domnívám se, že štěpení a slučování jsou dva aspekty stejného sociálního procesu a že jsou přítomné ve všech sociálních vztazích. Srov. teorii dialektického materialismu a Freudovy psychologické teorie o ambivalenci ve vztazích. Edward E. Evans-Pritchard je, pokud vím, první antropolog, který se daným tématem zabývá ve svých studiích a knize (Evans-Pritchard 1940). Viz také jeho a Fortesovy eseje in *African Political Systems* (Evans-Pritchard, Fortes 1940). Srov. tento přístup k nepřizpůsobení v moderní africké komunitě v Malinowského *Methods of Study of Culture Contact* (Malinowski et al. 1938).

- Gluckman, M. 1940. „The Kingdom of the Zulu of South Africa.“ Pp. 25–55 in E. E. Evans-Pritchard, M. Fortes (eds.). *African Political Systems*. London: Oxford University Press.
- Heaton Nicholls, G. (nedatováno). *The Native Problem in South Africa*. [Vyšlo 1937 jako: *The Problem of the Native in South Africa*; pozn. překl.] Pretoria: Ethnological Section of the Native Affairs Department.
- Hunter, M. 1936. *Reaction to Conquest*. London: Oxford University Press.
- Huxley, J., A. C. Haddon, A. M. Carr-Saunders. 1935. *We Europeans*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Malinowski, B. 1922. *Argonauts of the Western Pacific*. London: Routledge.
- Malinowski, B. et al. 1938. *Methods of Study of Culture Contact in Africa* (Memorandum XV. of the International Institute of African Languages and Cultures). London: Oxford University Press.
- Mair, L. 1934. *An African People in the Twentieth Century*. London: Routledge.
- Marais, J. S. 1937. „Imposition and Nature of European Control.“ Pp. 333–356 in I. Schapera (ed.). *Bantu-Speaking Tribes of South Africa*. London: Routledge.
- Meek, C. K. 1937. *Law and Authority in a Nigerian Tribe*. London: Oxford University Press.
- Phillips, R. E. 1938. *The Bantu in the City*. Lovedale: Lovedale Press.
- Report of the Native Economic Commission, 1930–1932. 1932. (U.G. 22, 1932). Pretoria: Union Government Printer.
- Rogers, H. 1933. *Native Administration in South Africa*. Johannesburg: University of the Witwatersrand Press.
- The Poor White Problem in South Africa. 1932. *Report of the Carnegie Commission*, 5 vol. Stellenbosch: Pro Ecclesia Drukkery.